

VELIKANI TEOLOGIJE – TAJIB-EFENDIJA OKIĆ I OMER MUŠIĆ

Omer Nakičević: „Hafiz Omer Mušić, profesor (1903-1972)“, *Planjax*, Tešanj, 2012.

Knjiga „Hafiz Omer Mušić, profesor (1903-1972)“ najnoviji je uradak emeritusa prof. dr. Omera Nakičevića, inače dugogodišnjeg profesora na Fakultetu islamskih nauka u Sarajevu. Profesor Omer Nakičević se već duže vremena bavi poviješću naše kulturne i intelektualno-religijske baštine. Navedeno djelo profesora Fakulteta islamskih nauka predstavlja nastavak prethodnog spisateljskog rada iz bosanske teološko-kulturne historije, jer je prije navedenog naslova iz štampe izašla knjiga ovog autora pod nazivom: „Muhamed Pašić: zaboravljeni direktor Šerijatske gimnazije“ (Fakultet islamskih nauka Sarajevo, 2009).

Jedna poslovice glasi: *Ono što nije zapisano nije ni postojalo*. Nesumnjivo svjestan ovih riječi, profesor Nakičević odlučio je našem čitateljstvu ponuditi knjigu „Hafiz Omer Mušić, profesor (1903-1972)“, koja govori o velikim ljudima, Omeru Mušiću, ali i o Tajibu Okiću, znamenitom profesoru islamskih teoloških fakulteta u Turskoj. Iako prethodno spomenuti nije direktno naveden u naslovu djela, njegovo mjesto u ovome štivu je nezaobilazno i itekako pažnje vrijedno.

Knjiga „Hafiz Omer Mušić, profesor (1903-1972)“ sastoji se iz dva dijela. U prvom dijelu knjige sadržane su prijepisne između profesora Omera Mušića i profesora Tajiba Okića, uz prethodne napomene emerita Nakičevića. Inače, riječ je o dvojici virtuoza naše teološke misli, u što se imamo priliku uvjeriti iz sadržaja ove knjige. Naime, hzf. Omer Mušić je završio Šerijatsku sudačku školu u Sarajevu (danas Fakultet islamskih nauka u Sarajevu), a poslije oslobođenja Jugoslavije i po uspostavi Orijentalne filologije završava Orijentalistiku u prvoj generaciji studenata u Sarajevu, gdje biva zadržan i imenovan za predavača. S druge strane, u prvom dijelu rada biva riječi i o profesoru tefsira i hadisa Tajibu Okiću, koji je mnogo pisao i o povijesti, a i sam je jedanako kao i Mušić bio svršnik Šerijatske sudačke škole u Sarajevu.

Pisma prijepisne između hafiza Mušića i profesora Okića oslikavaju izvrsno književno umijeće Tajiba Okića. Naime, u knjizi se susrećemo sa odgovorima Tajiba Okića, zatim njegovim ushićenjima po pitanju novih znanstvenih spoznaja, radnim iskustvima na teološkim učilištima u Turskoj, pa i životnim razočarenjima u ljude. Nažalost, u djelu se ne nalaze pisma koja je Mušić pisao Okiću, što je na izvjesni način shvatljivo.

Iz objavljenih pisama, koja se nalaze u knjizi, stječe se dojam da je rahmetli profesor Tajib-efendija Okić bio istinski erudita, ali i ono što je mnogo važnije – dobar čovjek. U pismima Tajiba Okića upućenih hafizu Omeru Mušiću spominju se mnogi znameniti znanstvenici naših podneblja, poput prof. dr. Hazima Šabanovića, šejha Fejzulah-efendije Hadžibajrića, Kasim-efendije Dobrače, profesora hafiza Mahmut-efendije Traljića i drugih. Iako je bio znameniti teolog, koji je u drugoj polovini svog radnog vijeka živio i radio u Republici Turskoj, u Okićevom dopisivanju sa Mušićem ne osjeti se niti jednog trenutka oholost ili pak akademska opterećenost, dok je s druge strane evidentno da je riječ o veoma obrazovanom i skromnom učitelju svetoga nauka.

Poslije Okićevih pisama, profesor Nakičević nam u svom djelu na daljnje čitanje nudi Mušićevu Korespondenciju sa Islamskom zajednicom. U tim pisanim uracima profesor Mušić iznosi konstruktivne kritike zarad poboljšanja rada Islamske vjerske zajednice, i to osobito njenih obrazovnih zavoda. Riječ je o izvrsnim stilističkim uracima, ali i vizionarskim prijedlozima. Također, u ovom dijelu rada je zanimljivo da je Omer Mušić zgotovio tri nekrologa svojim prijateljima a to su profesor Mehmed Handžić, prof. dr. Šaćir Sikirić (koji je ujedno i bio Mušićev i Okićev profesor) te sudija Abdulah Škaljić.

U drugom dijelu knjige, koji je osloveljen kao *Prilozi*, nalaze se radovi profesora Omera Mušića, koje je on pisao u Prilozima za orijentalnu filologiju, Analima Gazi Husrev-begove biblioteke, Glasniku IVZ-a, Radovima Filozofskog fakulteta. Ovaj dio knjige mnogo je opširniji nego prethodni, jer su u njemu sadržani Mušićevi originalni tekstovi objavljeni u spomenutim časopisima, ali također i prijevodi. Riječ je prvenstveno o

tekstovima koje je profesor Mušić pisao o našoj povijesnoj baštini.

Knjiga će osobito koristiti mladim istraživačima koji žele proniknuti malo dublje u povijest Islamske zajednice u SFRJ. Također, ona je govor o jednom vremenu koje je drukčije nego današnje, ali ipak ukazuje na nedaće i probleme sa kojima se susretao čovjek u prošlosti, ali i koje živi ljudsko biće sadašnjosti. Na pripremi knjige je radio jedan značajan tim stručnjaka, svatko iz svoje oblasti. Izdavač ovog djela je izdavačko-grafička kuća *Planjax* iz Tešnja, a tiskana je 2012. godine, nažalost, u svega 400 primjeraka, a broj stranica ove knjige je preko pet stotina četrdeset.

Ljepota ovog djela ogleda se u tome što imamo priliku upoznati dvojicu velikana jugoslavenske teološke scene – hafiza Omera Mušića i velikana islamske teologije u Turskoj profesora Tajiba Okića, o kojima do sada pa i nije baš bilo adekvatne pisane riječi, no nadati se da će ova knjiga profesora Omera Nakičevića upravo to promijeniti, stoga je preporučamo našem čitateljstvu na čitanje.

Orhan JAŠIĆ,
Senad KUSUR,

ŠERIJAT KAO VIŠE-DIMENZIONALNI I DINAMIČKI SISTEM

„Intencije šerijata kao filozofija islamskog prava – sistemski pristup“, Džasir Avde, sa engleskog preveo: Nedim Begović, *CNS* i *El-Kalem*, Sarajevo, 2012. godine, str. 444.

Savremena muslimanska literatura već decenijama je obilježena promišljanjem o šerijatskim ciljevima ili intencijama. Uz određene uspjehe, ali i podbačaje, čini se kako je u savremenoj muslimanskoj misli kreirana intelektualna *mekasid* moda. Međutim, treba naglasiti kako ovo područje ima izuzetnu težinu i značaj zbog intenzivnog utjecaja na stvarnost, pa bi se ova literatura mogla poimati i kao konačna kristalizacija revivalističkih nastojanja moderne muslimanske inteligencije.

U tom smislu, knjiga Džasira Avde, „Intencije šerijata kao filozofija islamskog prava – sistemski pristup“, bezmalo

se može proglasiti krunom promišljanja o šerijatskim ciljevima. Nju krasi jezgrovit naučni jezik, temeljita analiza i izuzetna akribičnost autora koji ovu teoriju znalački i ubjedljivo spušta u domen savremene zbilje. Nikako ne treba zanemariti sjajan prijevod sa engleskog kojeg potpisuje mladi Nedim Begović.

Veoma bitan dio ove knjige posvećen je komparativnoj analizi savremenih i klasičnih poimanja islamskog prava, a posebno teorije ciljeva – *mekasid*. Autor ističe kako su savremeni autori konačno uspjeli pronaći snage i načina da ukažu i isprave manjkavosti klasičnih pristupa šerijatskih intencija. On smatra kako u proučavanju teorije *mekasida* danas postoji svijest o višedimenzionalnosti, odnosno raznolikim stupnjevima univerzalnosti unutar strukture *mekasida*.

Naravno, knjiga sadrži jedan dijahroni pregled razvitka teorije o šerijatskim ciljevima i intencijama od vremena nakon smrti poslanika Muhammeda, a.s., pa sve do danas. Avde nam sažeto, ali jezgrovito, predstavlja način promišljanja o *mekasidu* kod el-Belhija, el-Džuvejnija, el-Gazalija, eš-Šatibija, i ostalih klasika islamske misli. Nakon toga, autor ukazuje na „evoluciju“ klasičnih koncepcija *mekasida* u savremenom dobu. Tako naprimjer, „zaštita o potomstvu“ prerasta u „brigu o porodici“, „zaštita razuma“ u „promicanje znanstvenog mišljenja“, „zaštita časti“ u „zaštitu ljudskog digniteta i njegovih prava“ i tome slično. Nadalje, veoma je bitno vidjeti kako Avde svaki koncept savremenog *mekasida* promišlja pragmatično i smješta ga u kontekst, kao, naprimjer, kada smatra kako se pojam *maslehe* kao humanog razvoja može empirijski mjeriti pomoću „ciljeva Razvojnog programa UN-a“.

Središnji dio knjige jeste onaj u kome se ističe holistički pristup prilikom promišljanja islamskog prava, odnosno filozofije islamskog prava. Avde ističe kako je većina prijašnjih pristupa „patila“ zbog parcijalne analize. S druge strane, autor se svesrdno zalaže za holistički i dinamički pristup. Sistemska analiza utemeljena je na definiciji samog sistema, gdje se analizirano područje poima kao sistem, te se vrši kristalizacija njegovih karakteristika definiranih u teoriji sistema. Usljed epistemološke raspolućenosti, mnoge savremene teorije sistema zanemaruju ili negiraju svijet ideja i sferu prava. Stoga, Avde s pravom predlaže veći broj osnovnih

sistemskih obilježja i koristi ih u analizi sistema islamskog prava, i to spoznajnu prirodu sistema, cjelovitost, otvorenost, inherentnu hijerarhiju, višedimenzionalnost i intencionalnost. U tom procesu veoma je bitno izvršiti definicijsku kristalizaciju pojmova, i to Avde radi na veoma prikladan i pouzdan način. Primjera radi, on smatra kako termin *fiqh* označava spoznajni dio islamskog prava, dok šerijat označava božanski dio tog prava. Upravo nejasnoća i neshavanje semantičko-logičkih omeđenja ovakvih i sličnih temeljnih termina islamske misli dovodila su do sklerotičnosti unutar muslimanske intelektualne geografije, a to se pak praktično prelijevalo u stvarnost koja je obilovala brojnim sukobima, radikalizacijama i neukošću.

Veoma vrijednim također smatramo poglavlje o suvremenim teorijama u islamskom pravu i autorova promišljanja o postmodernim teorijama i njihovom odnosu/utjecaju na filozofiju islamskog prava. U knjizi je predstavljen sistemski pristup teorijama islamskog prava u kojem su izložene karakteristike sistema realizirane kroz konkretne teorijske prijedloge. Između ostalog, autor smatra kako idžtihad ne treba posmatrati kao utjelovljenje „Božijih zapovijedi“. Nadalje, Avde predlaže promjenu pravila sa promjenom pravilnikovog svjetonazora ili kognitivne kulture, kao mehanizmom otvorenosti unutar sistema islamskog prava, te filozofskom otvorenosti, kao mehanizmom samoobnove u tom sistemu. Potrebno je naglasti vrijedno iznošenje velikog broja konkretnih usulskih prijedloga radi ostvarenja karakteristike „svrhovitosti“ u sistemu islamskog prava, koja predstavlja temeljno obilježje sistemskog promišljanja.

Na kraju, treba kazati kako je ovo djelo također dio uspješne edicije o savremenoj islamskoj misli u režiji *Centra za napredne studije* u Sarajevu i izdavačke kuće *El-Kalem*, kojom se u bh. stvarnost i intelektualni vidokrug unosi izuzetno značajno štivo.

Mirza SARAJKIĆ

PROMJENA DRUŠTVENE ULOGE RELIGIJE

„Sekularizam u suočavanju s islamom“, Olivier Roy, prevela Elmina Mušinović, *CNS i El-Kalem*, Sarajevo, 2012.

„Islam je ogledalo u kojem Zapad projicira vlastitu krizu identiteta. Živimo u postkulturalističkom društvu i ovaj postkulturalizam je temelj savremenog religijskog preporoda“, centralna je tema i teza koju Olivier Roy¹ nastoji istražiti u ovom djelu. Pored uvoda u kojem se govori o identitetu Francuske kroz odnos laicizma i religije, knjiga obuhvata četiri autorova pogleda na temu sekularizma i islama: 1. Francuski laicizam i islam: šta je izuzetak?, 2. Islam i sekularizacija, 3. Kriza sekularne države i novi oblici religioznosti, 4. *De facto* sekularizacija.

Autor nas u uvodu svoje knjige upozorava na postojanje razlike u značenjima pojmova sekularizma i laicizma: „Sekularizacija je društveni fenomen koji ne zahtijeva političku implementaciju: on dolazi kad religija prestane biti centar ljudskog života, iako se ljudi još uvijek smatraju vjernicima... Laicizam je, nasuprot tome, eksplicitan: to je politički izbor koji mjesto religije definira na autoritaran, zakonodavni način.“ Dakle, fundamentalno pitanje koje Roy postavlja u ovoj knjizi jeste kako religija funkcionira u društvenom i političkom prostoru, posebno razmatrajući odnos francuskog laicizma i islama.

Laicizam je riječ grčkog porijekla (*laos-puk*), srednjovjekovni latinitet ju je preuzeo označavajući njome osobe koje, izvan vjerskih redova, obavljaju uzgredne poslove u crkvi ili samostanu. Sa nastupanjem prosvjetiteljstva na evropsko tlo, mijenja se i njeno značenje.

Čuveni zakon iz 1906. Julesa Ferryja je prvi put u Evropi proklamirao načelo „odvajanja Crkve od države“. Ustav iz 1946. definirao je Francusku kao „laičku republiku“. Autor pojmu laicizma pristupa proučavajući ga kroz tri aspekta: filozofski, pravni i politički. Filozofija laicizma je

¹ Olivier Roy (r. 1949) je profesor na Institutu Evropskog univerziteta u Firenci, Italija. Autor je više od petnaest knjiga uključujući: „Neuspjeh političkog islama“, „Politika haosa na Bliskom istoku“, „Globalizirani islam“ i „Sveto neznanje“.